

Teoretická východiska informační vědy : Využití konceptuálního modelování v informační vědě

To je názov a podnázov 136 stranovej odbornej publikácie, ktorej autormi sú: *Barbora Drobíková, Radka Římanová, Jiří Souček a Martin Souček*. Vydala ju v roku 2018 Univerzita Karlova v Prahe.

Ambíciou a cieľom autorov je prispieť k formovaniu teoretických východísk informačnej vedy v Českej republike a nadviazať tak na tradície a predchádzajúcu generáciu českých odborníkov (M. Königová, A. Merta, R. Vlasák, J. Cejpek). Podstatu svojho prístupu vidia v tom, že k teoretickým východiskám informačnej vedy pristupujú prostredníctvom uplatnenia *metódy konceptuálneho modelovania*. Tento prístup považujú za netradičný a inovatívny.

Jednotliví autori publikácie pôsobiaci na Ústave informačných štúdií a knihovníctví FFUK (ÚISK) sú známi odborníci v odbore knižničná a informačná veda a štúdiá (Library and Information Science, LIS).

Vzhľadom na potreby univerzitného vzdelávania a osobné preferencie majú títo odborníci už viacero pedagogické, vedecké a publikačné skúsenosti. Každý z nich má určitú špecializáciu a orientuje sa na určité disciplíny LIS (informačná veda, bibliografia, katalogizácia, organizácia a riadenie procesov a služieb, logika, databázy, sémantika, dátové modely, systémové inžinierstvo, infometria, bibliometria ...). Do danej publikácie prispel každý z autorov zo svojho pohľadu. Spája ich názor, podľa ktorého je možné chápať *metódu konceptuálneho modelu* ako variant axiomatickej metódy pre potreby humanitných a sociálnych vied, teda aj pre informačnú veda. Považujú za *overené*, že metóda konceptuálneho modelovania je základnou metódou informačnej vedy.

V siedmich kapitolách sa pokúšajú vymedziť jadro informačnej vedy. Kľúčový pojem *informácia* chápu predovšetkým v kontexte paradigmy *informačný obsah – dokument*. Vysvetľujú pojem *informačné univerzum* a tvrdia, že vhodným nástrojom na štúdium *informačného univerza* je tiež autormi preferovaná *metóda konceptuálneho modelovania*.

Metódu konceptuálneho modelovania najprv študujú na jednoduchom modeli knižnice a pre mňa prekvapujúco tiež na modeli CERIF (Common European Research Information Format), ktorý slúži ako štandardný európsky formát pre informačné systémy o výskume.

Prekvapujúco pre mňa preto, lebo takých štandardov ako je CERIF je mnoho a viaceré z nich majú širšiu platnosť a majú bližšie k odboru LIS... (napr. niektorý štandard ISO zameraný na výmenu informácií, dátum a čas apod.) Vzhľadom na ciele práce považujem za kľúčovú *inšpiráciu* pre obsah publikácie model FRBR, pričom aj autori správne tvrdia, že model FRBR je pre nich *základným východiskom*.

Centrálnym pojmom je pre autorov *model informačného univerza*, pričom za základ informačného univerza považujú *model sémantického zobrazenia* obsahu informácie s použitím jazyka formálnej logiky.

Knihu hodnotím kladne z viacerých dôvodov. 1) Kniha je výsledkom spolupráce odborníkov rôzneho zamerania (špecialisti z LIS, knihovník, matematik, systémový analytik). Preto vysoko hodnotím schopnosť autorov vytvoriť tím a usilovať sa o spoločný pohľad na *informačnú veda*. Spolupráca je potvrdením trendu scientizácie LIS a medzidisciplinárneho prístupu k informačnej vede. 2) Kniha na primeranej úrovni poskytuje výklady, vysvetlenia

a poznatky pre potreby univerzitného vzdelávania v rámci ÚISK na Karlovej univerzite v Prahe. 3) Kniha prináša tvrdenia, ktoré potvrdzujú význam využitia metódy konceptuálneho modelovania, teda štrukturálnej analýzy v informačnej vede, resp. v LIS.

Popri všetkých pozitívach si dovoľujem upozorniť aj na niektoré problémy, spojené s obsahom knihy, ako aj s tvrdeniami autorov a s celkovým prístupom autorov k téme knihy.

Najprv otázka novosti. Je pochopiteľné, že každá generácia informačných vedcov a špecialistov sa usiluje o to, aby si vytvorila svoju predstavu o odbore záujmu v určitom čase. Tak je to i v tomto prípade. Vo vede, podobne ako v iných oblastiach je nevyhnutná kontinuita poznania. Za inovácie je potom vhodné označovať prístupy, ktoré vychádzajú z dôkladného poznania odboru a danej vedy vôbec, a to nie len v rámci *jednej krajiny*. Veda a vedecké poznanie totiž nemajú hranice ani národné farby, a tak je potrebné pristupovať aj k inováciám. Takže je dôležité uvedomiť si, či je niečo nové a inovatívne pre autora alebo či ide skutočne o novosť a inováciu z hľadiska vedy ako takej v nadnárodnom zmysle. V danom prípade informačnej vedy.

Ak teda autori tvrdia, že ich kniha prináša *nový, iný, inovatívny, netradičný* prínos do informačnej vedy tým, že *metódu konceptuálneho modelovania* určili za základnú metódu a teoretické východisko *informačnej vedy*, je namiesto otázky, či to považujú skutočne za svoj originálny prínos, alebo len potvrdzujú fakt, že táto metóda sa v informačnej vede už používa desiatky rokov, a preto fakticky nejde o novosť ani inováciu. Pripúšťam, že ide o novosť a inováciu pre autorov a o vysvetlenia vhodné na didaktické účely. Napokon, v samotnej knihe je kapitola týkajúca sa FRBR, ktorá je kvalitnou aplikáciou štrukturálnej analýzy, a teda uplatnenia entitno-relačného modelovania v odbore.

Otázka pretlaku mimoodborových špecialistov. Kniha ukazuje aj na iný aspekt, ktorý je v našom odbore, žiaľ, prítomný už desiatky rokov. Ide o zásadnú vec. Ide o to, že nerozvinuté teoretické myslenie a nedostatok vedcov v našom odbore LIS vytvára priestor pre odborníkov z iných vedných odborov, napr. informatikov, matematikov a pod., ktorí pristupujú k odboru LIS bez potrebnej odbornej pripravenosti ako k priestoru, ktorý akoby bolo treba tvoriť od začiatku, takpovediac na zelenej lúke. Tradiční knihovníci a informační špecialisti často nie sú pripravení byť partnermi exaktnejšie mysliacim špecialistom z iných odborov.

Otázka nedostatku sebavedomia. Často sa zabúda na fakt, že podstatou odboru LIS sú *zaznamenané informácie a poznatky*, že odbor má za sebou stáročný vývoj, státisíce špecialistov, knihovníkov, bibliografov, vedcov a hlavne obrovskú inštitucionálnu základňu (knížnice, archívy, múzeá, dokumentačné centrá atd.). Ľudia v odbore o zaznamenaných informáciách a poznatkoch, o dokumentoch, ich tvorbe, získavaní, ochrane, sprístupňovaní atd. vedia všetko, sú najkompetentnejší a nechápem, prečo čakajú, že niekto z iného odboru im o tom povie viac. Koncipovať teórie mimo jadra odboru je neakceptovateľné. Ale to neznamená, že treba vylúčiť spoluprácu s inými odbormi a odborníkmi. Práve naopak. Ibaže v tomto vzťahu musia mať hlavné slovo ľudia z odboru LIS. To viem z vlastnej skúsenosti. V súvislosti s recenzovanou knihou sa „pretlak“ iných disciplín a nedostatok sebavedomia špecialistov z odboru LIS prejavuje aj v tom, že sa hovorí o „informačnej vede“ a nie o „knížničnej a informačnej vede“. Toto ukrývanie „knížničnej“ zložky nášho odboru pravdepodobne súvisí so snahou vyzerať dôležitejšie a azda aj zvýšiť akceptovateľnosť odboru v kontexte iných študijných a vedných odborov a študijných programov. Namiesto toho, aby sme pojmu „knížničná a informačná veda/štúdiá“ resp. „knížničná, informačná

veda a dokumentácia“ dávali nový význam zodpovedajúci rozvoju spoločnosti a technológiám, redukuje ho na „informačnú vedu“, v ktorej sa náš odbor stráca.

Systémovú analýzu pre dokumentový informačný systém, knižničný systém, digitálnu knižnicu apod. musí riadiť a definovať človek s kompetenciami LIS a nie informatik, ktorý je v tomto vzťahu len podriadený partner a nie naopak. A to je veľmi ťažké... Neúspešné a často zbabrané projekty z okruhu informatizácie spoločnosti (na Slovensku) to len potvrdzujú. Slovom, nestačí, že sa manažment inštitúcie alebo nejaké ministerstvo dohodne na dodávkach s nejakou IKT firmou. Bez dôkladnej a kvalitnej odbornej analýzy sa úspech nedostaví. V tomto zmysle súhlasím s autormi knihy, že všeobecná vedecká metóda konceptuálneho modelovania, teda metóda štrukturálnej analýzy prvkov a vzťahov je pre odbor kľúčová, avšak nie jediná. Pokiaľ ide o metódy informačnej vedy, treba rozlišovať *metódy* knižnično-informačnej vedy, ktoré umožňujú plniť jej *poznávaciu* funkciu, ak takú má, alebo *súhrn postupov*, ktoré sa v nej používajú. Knižničná a informačná veda používa v rôznej miere rovnaké všeobecno-vedecké metódy ako iné vedy (indukcia, dedukcia, analýza, syntéza a pod.). Používa tiež svoje špeciálne aplikované metódy, ako kvantitatívna metóda, kvalitatívna metóda, deskriptívna metóda, komparatívna metóda, empirická metóda, informačná analýza, bibliometrická analýza, bibliografická analýza, informačný prieskum, dotazníkový prieskum, analýza používateľov knižničných a informačných systémov, štatistika výpožičiek, prehľad a pod.

Otázka konceptuálneho modelovania v metodológii odboru. V súvislosti s recenzovanou prácou pripomínam, že autor Chu (2015) považoval konceptuálnu analýzu, teda konceptuálne modelovanie modelovú výstavbu a teóriu za teoretický prístup.

Podrobný výskum použitých metód v odbore LIS z rokov 1980-2016 zverejnený v roku 2018 ukazuje, že spomedzi desiatok metód používaných v LIS bol najpoužívanejšou metódou *prieskum* (33%). Po ňom nasleduje *teoretická analýza a analýza obsahu* (7% každý). Ďalšie často používané metódy zahŕňajú *historickú analýzu*, *bibliometrickú analýzu*, *návrh systému a experiment*. Myslím, že autori by mali vo svojej ďalšej práci zohľadniť a nanovo posúdiť, nakoľko je *konceptuálne modelovanie* dominantnou metódou informačnej vedy, resp. knižničnej a informačnej vedy.

Recenzovanú publikáciu však napriek určitým otvoreným otázkam považujem za významnú udalosť v našom odbore odporúčam ju odbornej verejnosti ako aj študentom a doktorandom v odbore knižničná a informačná veda. Verím, že sa stane dobrým základom pre diskusiu o metodologických otázkach nášho odboru.

Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.

